

VI. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

УДК 339.92:331.522.4(477+438)

Алісова О. І., асп.
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

ТРУДОВІ РЕСУРСИ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ

Ключові слова: українсько-польський транскордонний регіон, населення, міграції

Вступ. Постановка наукової проблеми. У результаті бурхливого розвитку міжнародної конкуренції в сучасних умовах забезпечення конкурентоспроможності прикордонних територій (транскордонного регіону) як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, набуває особливої актуальності. Основою розвитку транскордонного регіону є його ресурсне забезпечення загалом, а трудовими ресурсами зокрема. Виходячи з цього, трудовий потенціал слід розглядати як один з головних чинників конкурентоспроможності прикордоння. Недостатня увага до людського чинника у реалізації стратегічних програм розвитку транскордонного регіону може призвести до низького економічного ефекту. Тобто підвищення рівня конкурентоспроможності неможливе без нарощування трудового потенціалу.

Аналіз останніх публікацій. Розгляду трудових ресурсів та впливу їх на конкурентоспроможність України, території, підприємства присвячені численні дослідження географічного, економічного, політичного профілю. З вітчизняних вчених даною проблематикою займалися П. Ю. Беленький, С. І. Лавриненко, П. В. Луцишин, Н. А. Мікула, О. М. Стасюк та інші. Зокрема, С. І. Лавриненко досліджувала стан та перспективи розвитку сучасних трудових ресурсів [6]. Питаннями розселення населення в українській та польській частинах транскордонного об'єднання „Єврорегіон Буг” займався П. В. Луцишин [7]. З огляду на географічне положення українсько-польського транскордонного регіону відомі також праці польських вчених, серед яких Б. Кавалко та А. Міщук [11], які вивчали стан населення українсько-польського транскордонного регіону. Проте праць, які б визначали трудові ресурси як фактор конкурентоспроможності українсько-польського транскордонного регіону, в українській науці недостатньо. Саме тому **метою** цієї статті є дослідження стану трудових ресурсів на українсько-польському транскордонному регіоні та впливу їх на конкурентоспроможність прикордонних територій.

Основними **завданнями**, котрі вирішувалися в процесі дослідження, були: дослідити основні показники стану трудових ресурсів в українсько-
Економічна та соціальна географія. – 2013. – вип. 2 (67)

польському транскордонному регіоні, висвітлити основні причини та напрями міграційних процесів населення прикордонних територій.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси — це населення працездатного віку (чоловіки від 16 до 60 років, жінки від 16 до 55 років), яке працює або не працює, а також пенсіонери й підлітки, які працюють [3]. Обсяг трудових ресурсів залежить від чисельності населення, режиму його відтворення, складу відповідно статі та віку. Для характеристики трудових ресурсів використовують кількісні та якісні показники. Кількісні показники складаються з даних про чисельність і склад трудових ресурсів відповідно статі, віку, місця проживання. Якісні показники охоплюють освітній рівень, професійно-кваліфікаційну структуру та інші характеристики.

Демографічні показники є важливим фактором кількісного складу трудових ресурсів. Їх первинною основою є чисельність населення (табл. 1). Зміни чисельності пов'язані з демографічною ситуацією в країні: динамікою різних статевовікових змін, рівнями народжуваності та смертності [6].

*Таблиця 1 – Основні показники населення українсько-польського транскордонного регіону (2010 р.) **

Частина регіону	Площа км ²	Частка у площі країни, %	Населення, млн	Частка у загальній чисельності населення країни, %	Густота осіб/км ²	Рівень урбанізації, %	Рівень безробіття, %
Воєводства Польщі – Люблінське, Підкарпатське	42 957	13,6	4,3	11,1	101,9	44	14,4
Області України – Волинська, Львівська, Закарпатська	54 800	9,1	4,9	10,6	88,5	50	8,4
Транскордонний регіон	97 757		9,2		95,2	47	11,4

* Складено автором за: [5; 8; 12].

Чисельність населення українсько-польського транскордонного регіону становить 9,2 млн (4,3 млн займають воєводства Польщі, 4,9 млн – області України). В останні роки як у Польщі, так і в Україні спостерігаються несприятливі процеси в демографічній ситуації. Після періоду швидкого зростання чисельності населення у 70-80-х рр. почався процес зниження кількості мешканців. Це явище було спричинене як зміною характеру відтворення (зниження коефіцієнтів сумарної плідності), так і зовнішніми міграціями. В Україні головним чинником зменшення кількості населення є низький рівень народжуваності. У 2002 р. Україна посідала останнє місце в Європі за показником народжуваності (8,1 на 1000 осіб), а Польща також входила в десятку країн з найнижчим рівнем. Показник природного приросту в Україні також був найнижчим в Європі (-7,6 на 1000 осіб) [11]. Для українсько-польського транскордонного регіону

характерними є невисока густина населення, низький рівень урбанізації і старіння населення. Обидва польські воєводства слабше заселені (101,9 осіб/км²), ніж в середньому в Польщі (122 особи/км²). В українській частині транскордонного регіону густина населення є ще нижчою (88,5 осіб/км²), ніж на польському прикордонні (за винятком Волинської області (51,3 особи/км²), але вищою від середньої в Україні (76,1 осіб/км²) (табл. 1).

Волинська область (регіон Полісся) відзначається низьким рівнем густоти населення, що пов'язане з несприятливими природними умовами для життя населення (малородючі ґрунти, лісистість та заболоченість території). В деяких українських районах (Шацький, Любешівський) на 1 км² припадає 30 осіб. На польській території в регіоні Полісся також є адміністративно-територіальні одиниці з таким рівнем густоти населення – повіт Влодавський – 32 особи/км², Парчевський – 39 осіб/км², що пов'язано з історичними чинниками, примусовою евакуацією православних до Росії в часи Першої світової, винищенням мешканців даного регіону в роки Другої світової війни і виселення українців після 1945 р.

З точки зору вікової структури для населення українсько-польського транскордонного регіону характерним є переважання старого населення. Спостерігаються істотні відмінності в польському та українському прикордонні: в польській частині частка осіб старших працездатного віку становить 17,1% при середньому для Польщі 17,3%. Частка осіб, старших 65 років на українському прикордонні складає 20,6% при середньому для України 15,2%. Найвищий показник осіб старших працездатного віку у Львівській області (22,3%), найнижчий – у Підкарпатському воєводстві (16,3%) (табл. 2). Інакше кажучи, поглиблюється процес старіння самої робочої сили, а частка осіб старшого працездатного віку (45 років і старіше) у складі населення реального працездатного віку поступово зростає. У 2011 р. кількість осіб пенсійного віку склала 19 % від кількості населення транскордонного регіону. За міжнародними стандартами, населення країни вважається старим, якщо частка осіб пенсійного віку перевищує 12% його кількості, що є важливим чинником зниження рівня конкурентоспроможності економіки.

Таблиця 2 – Вікова структура українсько-польського транскордонного регіону у 2011 році, тис. чол, за [4; 5; 9; 12]

	Львівська область	Волинська область	Закарпатська область	Люблінське воєводство	Підкарпатське воєводство
Чисельність населення, у т.ч.:	2540,9	1035,9	1244,5	2171,9	2128,7
чоловіки	1202,0	487,1	596,1	1053,0	1042,1
жінки	1338,9	548,8	648,4	1118,9	1086,6
0 – 15 років	484,8	234,0	250,5	410,2	422,2
працездатного віку	1604,5	639,5	874,0	1372,2	1360,2
старші 65 років	433,3	162,3	136,7	389,5	346,4

Іншою характерною рисою українсько-польського транскордонного регіону, яка негативно впливає на рівень конкурентоспроможності, є рівень урбанізації. Чим більше населення і ширша його функціональна структура, тим вищий рівень життя його мешканців. Переважання в регіоні сільського розселення (майже половина – малі села), звуження функцій поселень зумовлюють невисокі доходи, недостатнє забезпечення сіл об'єктами соціальної інфраструктури. За цим показником регіон помітно відстає від інших областей країни. 47 % населення транскордонного регіону проживає в містах, що є набагато нижче від середнього рівня країн: Польщі (62%) та України (68,8%). Найменш урбанізованою є Закарпатська область, де в містах проживає лише 37 %, в польській частині – Підкарпатське воєводство 41 % (рис. 1). Впливати на зменшення впливу цього фактора можна шляхом пришвидшення економічної динаміки, здійснення економічної диверсифікації, а також створення і покращення умов проживання у містах (як точках економічного зростання).

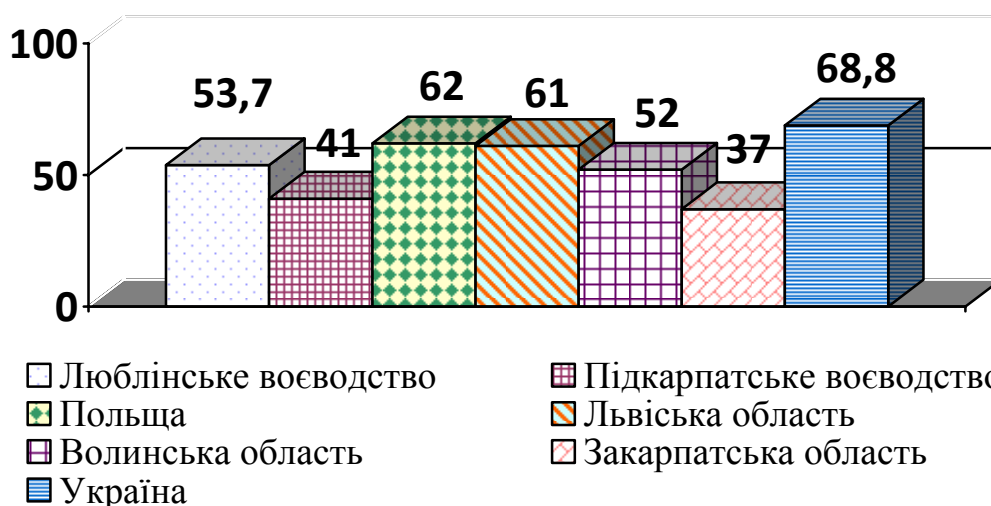

Рис. 1 – Рівень урбанізації українсько-польського транскордонного регіону, у %

Найбільшим містом українсько-польського транскордонного регіону є Львів з населенням 757 795 мешканців (табл. 3). Друге місце займає найбільше місто польської частини транскордонного регіону Люблін з вдвічі меншою кількістю населення. Наступні три міста, будучи обласними центрами налічують від 100 до 200 тис. населення. В десяти найбільших містах цього транскордонного регіону проживає понад 1/5 населення (21,5%), також зосереджено найбільшу кількість підприємств, закладів освіти, наукових центрів, що приводить до розриву в соціально-економічному рівні життя населення великих міст та сільських населених пунктів.

Таблиця 3 – Найбільші міста українсько-польського транскордонного регіону

Місто	Чисельність	Область/воєводство
Львів	757,8	Львівська
Люблін	348,6	Люблінське
Луцьк	213,6	Волинська
Жешув	181,2	Підкарпатське
Ужгород	117,3	Закарпатська
Мукачеве	82,3	Закарпатська
Дрогобич	77,1	Львівська
Ковель	68,9	Волинська
Червоноград	68,2	Львівська
Перемишль	66,2	Підкарпатське
Хелм	66,2	Люблінське
Замость	65,8	Люблінське
Стальова Воля	64,8	Підкарпатське

Складено автором за: [5; 12].

Характеризуючи трудові ресурси транскордонного регіону як фактор конкурентоспроможності необхідно розглянути міграційні процеси населення. Зовнішня міграція є природною реакцією населення на негативні зміни у соціально-економічному житті у період структурних перетворень в економіці, за умови нерозвиненості та деформованості внутрішнього ринку праці, масового галузевого та регіонального безробіття. Чинники, які зумовлюють зовнішню трудову міграцію українців, передусім мають економічний характер. Якщо в 90-х роках мотивація трудових мігрантів визначалася насамперед неможливістю знайти будь-яку роботу, то тепер основною мотивацією є бажання покращити рівень життя працею за кордоном [1].

Напрямки міграцій прикордонних територій України мають певні закономірності. По-перше, у сусідню Польщу на роботу виїжджають працівники з тих населених пунктів, підприємства яких не працюють взагалі або частка персоналу яких звільнена; по-друге, висока частка зовнішніх мігрантів спостерігається у приміських селах, населення яких щодня доїжджало на роботу у міста; по-третє, високим зовнішньотрудовим потенціалом характеризуються ті населені пункти, де висока частка працівників нафтової промисловості, які втратили можливість працювати в Україні; по-четверте, більшість трудових еміграцій у Польщу здійснюється нелегально, тому очевидно, що вони спрямовані у великі міста, де легше приховати нелегальність та у сільські райони, де наймачами виступають власники сільськогосподарських угідь; по-п'яте, працівники з України наймаються на роботу до Польщі на короткі терміни (3 – 6 місяців), рідше – на довше. Імміграція трудових ресурсів з Польщі у прикордонні області України практично відсутня, оскільки тут спрацьовує об'єктивний закон перерозподілу трудових мігрантів з менш розвинених держав у високорозвинені. На сучасному етапі поляки шукають працевлаштування у розвинених країнах ЄС – Німеччині, Бельгії, Нідерландах, Швеції тощо.

Вже історично склалося, що прикордонні території Польщі та України характеризуються від'ємним сальдо міграцій. Найвище від'ємне сальдо міграцій зазначено в розрахунку на 1000 осіб зафіксовано у Волинській області, що свідчить про незадоволення умовами життєдіяльності у регіоні і в країні загалом.

Ефективність використання матеріального, технічного та інтелектуального потенціалу держави безпосередньо залежить від якості трудових ресурсів, яка визначається професійно-кваліфікаційними та освітніми характеристиками робочої сили. Трудові ресурси українсько-польського транскордонного регіону завжди відзначалися досить високим кваліфікаційним рівнем (питома вага фахівців з вищою та середньою спеціальною освітою становить близько 29%), але останнім часом професійність робочої сили почала втрачатися, і цей процес з часом може набути незворотного характеру, що значною мірою посилюватиме вже існуючу невідповідність підготовлених кадрів потребам ринку праці. Крім того, в результаті вибуття спеціалістів старшого покоління й не заповнення молодію кваліфікованою робочою силою звільнених місць з багатьох професійних груп, потерпає розвиток провідних галузей господарства, особливо наукоємних [6].

На рівень конкурентоспроможності українсько-польського транскордонного регіону впливає також такий показник, як рівень безробіття: чим вище значення цього показника, тим рівень життя населення є нижчим. Прослідковується позитивна тенденція зменшення рівня безробіття, особливо на польських прикордонних територіях. Так, якщо у 1999 р. рівень безробіття у Любуському воєводстві був майже на 5% вищий від середньостатистичного в країні, то у 2011 р. зрівнявся і становить 8% (рис. 2). Для українського прикордоння характерна позитивна тенденція зменшення рівня безробіття, проте відносно середньостатистичного показника безробіття країни рівень безробіття у 2011 р. був вищим і становив 8,5 % економічно активного населення у віці 15-70 років.

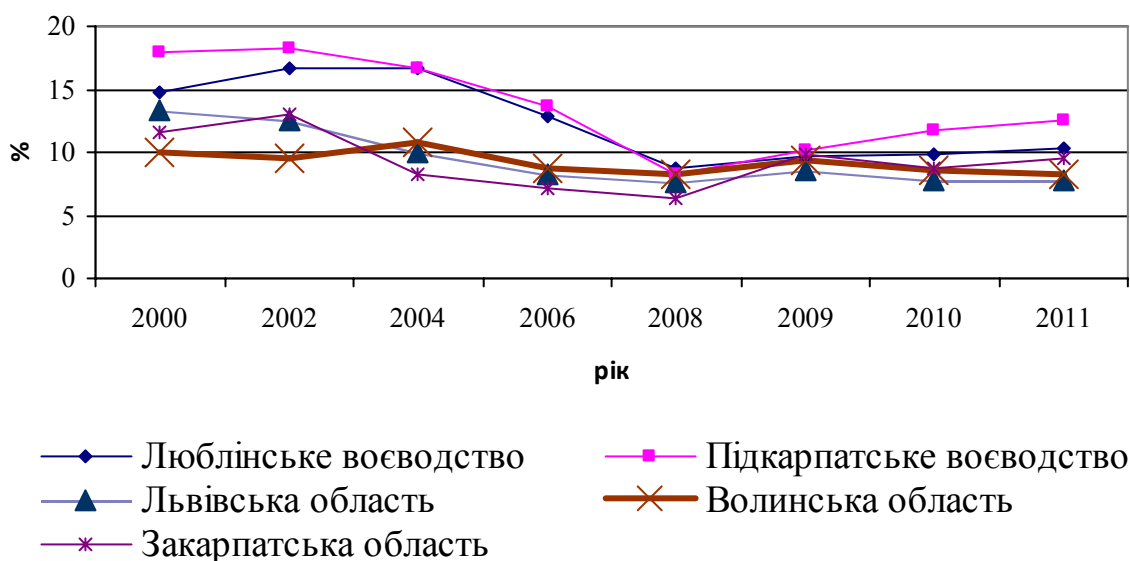

Рис. 2 – Рівень безробіття на польському та українському прикордонні, %

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стан трудових ресурсів є одним з факторів конкурентоспроможності транскордонних регіонів. Для трудового потенціалу українсько-польського транскордонного регіону характерні негативні тенденції: невисокий рівень урбанізації, високий рівень безробіття, від'ємне сальдо міграцій. Така несприятлива ситуація із забезпеченням трудовими ресурсами в українсько-польському транскордонному регіоні свідчить про відсутність в регіоні системної довгострокової політики в галузі праці, зайнятості і професійного скерування. В довгостроковій перспективі це може призвести до деградації та зниження якості трудових ресурсів регіону, а також бути наслідком винесення за його межі високотехнологічних та інноваційних секторів і підприємств.

У подальших дослідженнях перспективним убачається дослідження заходів, стратегічних програм для покращення якісного та кількісного стану трудового потенціалу українсько-польського транскордонного регіону.

Список літератури

1. *Артёмов І. В.* Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України : монографія / І. В. Артёмов. – Ужгород : Ліра, 2009. – 520 с.
2. *Беленький П. Ю.* Конкурентність на транскордонних ринках / Беленький П. Ю., Мікула Н. А., Матвеев Є. Е. – Львів : Ін-т регіон. досліджень НАНУ, 2005. – 214 с.
3. *Гілецький Й. Р.* Економічна і соціально географія: Посібник для абітурієнтів / Гілецький Й. Р., Сливка Р. Р., Богович М. М.; за ред. Гілецького Й. Р. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2005. – 400 с.
4. Інформація Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stat.uz.ua/statinfo/pracja/osn_pokaz_r.pdf.
5. Інформація Державної статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. *Лавриненко С. І.* Сучасний стан та перспективи розвитку трудових ресурсів в Україні / С. І. Лавриненко // Соціально-економічна політика. – 2009. – № 1 (10). – С. 115–127.
7. *Луцишин Н.* Розселення населення в українській та польській частинах транскордонного об'єднання „Єврорегіон Буг” / Н. Луцишин, Т. Луцишин, А. Міщук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – 2000. – Вип. XV. Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції – С. 122–128.
8. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К. : Август-трейд, 2012. – 559 с.
9. Euroregion w liczbach w 2011 / red. naukowa Krzysztof Markowski. – Lublin, 2012. – 70 s.
10. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/age/portal/eurostat/home/>.
11. Pogranicze polsko-ukraińskie. Środowisko. Społeczeństwo. Gospodarka / red. naukowa B. Kawałko i A. Miszczuk. – Zamość : Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, 2005. – S. 78.
12. Rocznik statystyczny województw 2012. – Warszawa : Główny Urząd Statystyczny, 2012. – 683 s.

Алісова О. І. Трудові ресурси як один з факторів конкурентоспроможності українсько-польського транскордонного регіону.

Досліджено основні показники стану трудових ресурсів в українсько-польському транскордонному регіоні: густота, рівень урбанізації, безробіття. Висвітлено процеси міграції населення прикордонних територій, основні їх причини та напрями.

Ключові слова: українсько-польський транскордонний регіон, населення, міграції.

Алісова А. И. Трудовые ресурсы как один с факторов конкурентоспособности украинско-польского трансграничного региона.

Рассмотрены основные показатели трудовых ресурсов украинско-польского трансграничного региона: густота, уровень урбанизации, безработицы. Освещены

процессы миграции населения приграничных территорий, а также главные их причины и направления.

Ключевые слова: украинско-польский трансграничный регион, население, миграции.

Alisova O. I. Labor resources as one of the competitiveness factors of the Ukrainian – Polish transborder area. The main labour potential indicators of Ukrainian – Polish transborder area such as density, urbanization and unemployment are considered. Migration processes of border territories, its reasons and directions are lighted.

Keywords: Ukrainian – Polish transborder area, population, migration.

Надійшла до редколегії 14.02.2013